

УДК 061.27

<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.13>

ЛЕГАТ МИЛИВОЈА И БОЖИДАРКЕ
ФИЛИПОВИЋ
(са фрагментима из рачних бележница
Миливоја Филиповића)

*Ко је учинио добротинство нека ћути,
нека прича онај ко га је примио.*

Луције Енеј Сенека (око 4. год. п. н. е. – 65. год. н. е.)

Легати, као својеврстан облик задужбина, одувек су били незаменљив чувар националног блага, утискујући особен печат националној традицији и култури. Фондови многих библиотека у Србији данас баштине драгоцене личне библиотеке које су припадале како познатим научницима, књижевницима и уметницима, тако и људима мање познатим ван локалних оквира, али им је заједничко да су били пасионирани библиофили, неретко и колекционари истанчаног укуса. Овакве приватне збирке које су њихови власници или потомци тестаментално завештавали или уговором поклањали библиотекама (најчешће завичајним), имају специфичан статус и третман. Захваљујући Легату Миливоја (1871–1941) и Божидарке (1874–1959) Филиповић, завештаном 1948. тадашњој Градској књижници и читаоници у Чачку, најстарија чачанска установа културе Градска библиотека „Владислав Петковић Дис” већ седам

деценија баштини ово непроцењиво књижно благо од 2.809 изванредно очуваних монографских и 60 наслова серијских публикација с краја XIX и прве половине XX века. Стручно проценивши изузетну вредност ове личне библиотеке, Управни одбор Народне библиотеке Србије 26. децембра 2013. уврстио је овај легат у „Листу старе и ретке библиотечке грађе од великог значаја”.

Учитељи, добротвори и легатори

Јединствена приватна библиотека учитељског брачног пара Миливоја и Божидарке Филиповић најстарији је и највреднији легат Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” у Чачку.

Учитељи, добротвори и легатори Миливоје и Божидарка Филиповић читав свој живот уложили су у стварање породичне библиотеке коју ће Божидарка 1948, на стогодишњицу оснивања „Дружства Читаня Србско-Славенскій Новина у Чачку” (1848), предати тадашњој Градској књижници и читаоници у Чачку.

Духовни видици ово двоје књигољубаца и свестраних интелектуалаца сезали су далеко у будућност, те је овај легат¹ верна слика друштвеног живота у Србији на прелому XIX и XX столећа. Поред љубави према књизи, ове умне људе красио је и велики патриотизам – Миливоје је учесник Балканских и Првог светског рата, а за своју ратну и мирнодопску службу добиће највиша државна одликовања.

Благодарећи овом легату, Градска библиотека у Чачку већ седам деценија са поносом баштини 2.809 изванредно очуваних наслова монографских јединица и 60 наслова периодике. Овај књижни фонд својевремено је уписан у *Регистар библиотека целина* Народне библиотеке Србије, а Управни одбор Народне библиотеке Србије 26. децембра 2013. уврстио је Легат Миливоја и Божидарке Филиповић (као и Библиотеку целину Јована Давидовића, такође у власништву чачанске Библиотеке), у *Листу старе и ретке библиотечке грађе од великог значаја за Републику Србију*.

Поводом 145-годишњице рођења и 75-годишњице смрти Миливоја Филиповића, Градска библиотека у Чачку по први пут је међу

¹ Потребно је нагласити да, иако је у правном смислу Легат Филиповића библиотека целина, како гласи и у одлуци Управног одбора Народне библиотеке Србије из 2013. године, аутори и уредник Библиографије задржали су појам „легат”, будући да је овај фонд завештан чачанској Библиотеци 1948. године под тим именом, под којим је и познат све ове године.

корицама штампаног *Каталога Легата Миливоја и Божидарке Филиповић* објединила стручно и у целости обрађен овај књижни фонд – поред комплетне библиографије монографских и серијских издања, рукописне грађе и описа методологије стручне обраде, детаљно су реконструисане биографије дародаваца и историјат њихове библиотеке.

Миливоје Филиповић (1871–1941)

Рођен је у селу Равна Гора испод планине Мучањ у сиромашној и многочланој патријархалној сеоској породици. Рано осетивши жеђ за књигом, без знања и одобрења родитеља, једанаестогодишњи Миливоје одлази у суседно село Миланцу. Старији од својих школских другова, уз велики рад и труд завршава основну школу (1882–1886). Као одличан ђак завршава и пет разреда гимназије у Ужицу (1886–1890), потом Учитељску школу у Београду (1891–1894). Још тада је пожелео да створи сопствену библиотеку. Када је окончао школовање, већ располаже са пуна два сандука књига, зачетком своје библиотеке коју ће доцније пасионирано и са љубављу непрекидно допуњавати.

По завршетку учитељске школе, септембра исте године постављен је за учитеља основне школе у селу Кремни, где наставља да обогаћује свој књижни фонд. Нови подстицај и помоћ Миливоју у увећавању његовог писаног блага била је женидба са Божидарком Лазовић, учитељицом у Приликама код Ивањице.

Божидарка (Лазовић) Филиповић (1874–1959)

Рођена је у Лозници код Чачка, у имућној породици, као треће од дванаесторо деце. У Чачку завршава основну школу и четири разреда гимназије (1889), а Вишу женску школу у Београду (1892), стекавши диплому учитељице. По завршеној школи годину дана борави у родитељској кући. Од октобра 1893. службује у Приликама, а крајем октобра 1894. верила се са Миливојем Филиповићем, тада учитељем у Кремни. Јануара 1895. венчавају се у приличкој цркви.

Заједничка библиотека

У јесен 1895. Филиповићи су премештени у село Катиће, где настављају систематско прикупљање књига за сада већ заједничку библиотеку. У Катићима службују четири године, а уз новчану помоћ школског одбора оформиће и солидну школску библиотеку.

Из Катића су 1899. премештени у село Горњу Добрињу код Пожеге Ужичке, где проводе највећи део радног века – 20 година (до 1919), и даље одвајајући знатну суму за куповину књига. За време службовања у Горњој Добрињи, свако лето проводе по месец дана у Београду. Тамо Миливоје, обилазећи књижаре и антикварнице, купује књиге, а затим их даје књиговесцу ради повезивања. Он чак у неколико махова доводи књиговесца из Београда у Горњу Добрињу, држи га на стану и храни, да би му под његовим надзором коричио књиге по његовом укусу. Вештина Миливојевог књиговесца и данас изазива дивљење.

Веома избирљив у погледу набавке и заштите својих књига и увек благовремено информисан о збивањима на књижарском тржишту, Миливоје купује књиге по унапред припремљеном списку, а књижари га, као сталну муштерију, редовно обавештавају о сваком новом или ретком и старом издању. Вазда жељни нових знања, Филиповићи у Београду посећују позориште и друге културне установе, као и разне приредбе, те у свему иду далеко испред свог времена и простора. Набављају и грамофон са четрдесетак плоча, слушајући музику са сељанима током дугих зимских ноћи. Доцније, сећајући се свог учитељвања на селу, Миливоје би често говорио: „Кад бих се поново родио, опет бих волео да будем учитељ на селу”.

Током двадесетогодишњег службовања у Горњој Добрињи, Миливоје учествује у Балканским ратовима 1912–1913, а 1914–1918. године и у Првом светском рату. Крајем 1918. враћа се свом учитељском позиву. Године 1919. постављен је за школског надзорника за срез пожешки и ариљски, са седиштем у Пожеги, где је и Божидарка премештена као учитељица. Из Миливојевих бележница сазнаје се да су скоро све школе на територији његовог надзорништва претплаћене на редовна кола Српске књижевне задруге, а већина је примала „Српски књижевни гласник” и „Мисао”, као и часописе „Учитељ” и „Наш лист”.

С обзиром на повећане приходе, појачаним интензитетом и даље попуњавају своју библиотеку. Миливоје је и активан члан разних друштава, између осталог и Географског друштва из Београда од 1923. За „Српски етнографски зборник” шаље грађу са терена, те му Српска краљевска академија 1925. објављује написе о селима Средња и Горња Добриња. Његове радове веома цени и Јован Цвијић,² неколико пута гост у његовој кући у Пожеги.

² Међу појединачним документима различите провенијенције 1813–1940. која се чувају у Међуопштинском историјском архиву у Чачку налазе се и писма Јована Цвијића и Матије Мурка, словеначко-чешког слависте, породици Филиповић.

Ратне године

Током двадесетогодишњег службовања у Горњој Добрињи, Миливоје учествује у Балканским ратовима 1912–1913. као поднаредник, комесар и писар Другог одељења Профијантске колоне Дринске дивизије првог позива, а када 1914. избија Први светски рат, као наредник, потом и писар Профијантске колоне Дринске дивизије другог позива. Прелази Албанију, од 24. јануара до 19. октобра је на Крфу, а затим и на Солунском фронту, али непрекидно другује са књигом – у 1914. години прочитаће их 16, а у 1915. чак 24. У складу са својом навиком да у сваком месту прво потражи књижару, Миливоје чак и у јеку рата купује и чита књиге у Нишу, Микри, Солуну, Драчу, Матијасу и Потамосу на Крфу... Током 1917. обавља дужност писара у Другој чети Првог батаљона немачких заробљеника, а 1918. је и учитељ неписмених војника у Реконвалесцентном одељењу у Микри код Солуна.

Краљ Александар Први Карађорђевић одликовао га је *Албанском споменцом* и *Краљевским орденом Светога Саве петог (V) реда*.

Чачанске године

Филиповићи су пензионисани 1926, када купују кућу у Чачку, у Синђелићевој улици бр. 10 (која и данас постоји). Унутрашњост куће била је својеврстан куриозитет тог доба – више од три хиљаде књига прекривале су готово све зидове њиховог дома.

Миливоје и Божидарка свога порода нису имали, али су деци несебично посветили читав свој живот, новчано помажући и школујући сиромашне ученике, касније угледне грађане. Уплаћују и добровољне прилоге за Хумано друштво „Сиромашни малишан” у Чачку (постојало од 1. маја 1932. до 31. децембра 1945).

За Миливојеву дугогодишњу преданост учитељској и надзорничкој служби краљ Александар Први Карађорђевић одликује га *Краљевским орденом Светога Саве четвртог (IV) реда*.

Културно стециште

Пензионерске дане у Чачку, поред дружења са родбином и пријатељима, углавном посвећују читању и уређивању своје библиотеке којом се служе професори, ђаци, студенти и остали грађани из Чачка, ближе и даље околине. И као пензионер, Миливоје је активан члан Географског друштва из Београда, а гости у њиховом дому, својевр-

сном културном стецишту, су Јован Цвијић, Љуба Давидовић, Стеван Јаковљевић, Ксенија Атанасијевић, Драгослав Страњаковић...

Непресушна интелектуална радозналост одводи Филиповиће и у многе европске градове у којима их не задивљују сјај и богатство Запада, већ историјски и културни споменици. Пре сваког путовања, ишчитавају путописе, студије и чланке, подробно се информишући о градовима које ће посетити.

Пасионирани библиофил Миливоје до последњег дана не растаје се од књиге.

Када је избио Други светски рат, а Немци извршили прво хапшење у Чачку 24. јуна 1941, угасио се живот овог племенитог човека. Сахрањен је на Чачанском гробљу. Након Миливојеве смрти његова библиотека није више допуњавана. Божидарка је преминула 9. октобра 1959. у Београду. Данас обоје почивају у породичној гробници на старом Чачанском гробљу.

Последња воља

Божидарка је 1948. испунила последњу вољу свог супруга: „*Са особитим задовољством завештавамо целокупну своју библиотеку Градској библиотеци у Чачку. Молимо управу Градске библиотеке да испуни једину нашу жељу да се завештане књиге не дају на читање ван Библиотеке, већ само у просторијама где су књиге смештене или одговарајућој читаоници. Ваши Миливоје и Божидарка Филиповић, учитељи у пензији.*” Легатар са дужним пијететом и данас испуњава њихов аманет. Легат је смештен у Научном одељењу, у осам старинских застакљених ормана који су такође поклон легатора.

Већи део публикација је у квалитетном кожном или полукожном повезу, са иницијалима власника утиснутим на хрпту. Свака је обележена екслибрисом и својеручним потписом власника. Углавном су сложене по *pneumus signens*-у, према систему који је устројио сам дародавац, те је овај легат уједно и музејски експонат са својством споменика културе. Амбијенталну целину легата употпуњују и две велике портретне урамљене фотографије дародаваца.

Формирана зналачки и са ретком посвећеничком страшћу, Филиповићева спомен-библиотека, у којој је похрањена читава српска, али и добар део европске и светске књижевне и научне мисли, пружа одличан преглед издавачке продукције с краја XIX и прве половине XX столећа (1843–1941), а уједно и државних и приватних издавача,

штампарија и књижарница са простора читаве некадашње Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије.

У ширем смислу, ова лична библиотека спада у *ретку*, делимично и у *стару књигу*, будући да је осам публикација штампано пре 1867; најстарија је „Голубица”, св. V: 1843–1844. Садржи и поједине библиографске уникате који нису регистровани у *Српској библиографији* (Београд, 1989–2008), а од великог значаја су и ратна издања (1912–1913, 1914–1918, 1941).

Посебан куриозитет легата су *Миливојеве краснописне маргиналије*, аутентично сведочанство његовог истанчаног читалачког укуса и изванредне ерудиције. На белинама својих књига и у сачуваном оригиналном рукописном *Каталогу књига Миливоја Филиповића и Божидарке Филиповићке учитеља*, сачинио је детаљне персоналне библиографије највећих српских и светских умова, као и бројних других тема, својеврстан упутно-информативни систем који ни до данас није изгубио своју актуелност. У свом *Каталогу* аналитички је обрадио све монографске и знатан број периодичних публикација, систематизујући монографије у 20, а часописе и листове у 50 група.

Добар део фонда чине и популарне брошуре из природних наука, поглавито медицине, о болестима које су у то време харале Србијом, као и разним штетним друштвеним појавама. У легату су похрањена и многа ретка и секретирана издања, као и публикације од посебног значаја за истраживаче завичајне историје Чачка и историје чачанског издаваштва.

Уз датуме и места завршетка читања, записиване графитном оловком или црним и љубичастим мастилом на већини књига, Миливоје често бележи и датуме и места у којима налази књиге по свом читалачком укусу.

Међу бројним занимљивостима Филиповићевог легата посебну пажњу привлаче раритетна *ратна издања* из година Првог светског рата (1914–1918), од којих су поједина штампана ван Србије, али на српском језику (Београд, Ниш, Крагујевац, Женева, Крф, Солун итд). Посебну целину чини збирка предратних листова и збирка географских и историјских карата, физички одвојене у две наменске кутије.

У саставу легата, чува се и аутентична архивска и документациона грађа легатора: фотокопија Божидаркиног рукописа *Цртице из живота Миливоја и Божидарке Филиповића бивших учитеља (писане од 2. XI 1942. до 4. X 1954)*,³ један од два оригинална Миливојева пече-

³ Оригинал се чува у Међуопштинском историјском архиву у Чачку.

та – *ex libris*, мањи број породичних фотографија и ситан библиотечки материјал. Посебну целину чини *press-clipping* – разноврсни чланци из предратне штампе (до Другог светског рата), углавном „Политике”, као и приличан број *адлигата*. У појединим публикацијама налазе се исечци и комплетни фељтони из тадашње штампе.

*Ратне и мирнодопске бележнице
Миливоја Филиповића*

Можда најзанимљивији део ове архивске грађе је добро очувана, двадесет једна оригинална Миливојева бележница, настала између 1911. и 1939. Невеликог су формата, али са обиљем најразноврснијих својеручно забележених података, веома захвалних за социолошку, историјску, политичку, педагошку и књижевну анализу.

Од укупно двадесет једног сачуваног нотеса пет су ратни *Бележници* Миливоја Филиповића учитеља, комесара II одељења профицијантске колоне I позива Дринске дивизије, међу којима су и *Белешке из историје нове српске књижевности од Дра Јов. Скерлића II свеска*, *преписао Миливоје Филиповић, учитељ*, два су послератни *Бележници Миливоја Филиповића школ. надзорника*, дванаест су мешовитог садржаја, један је са свега четири стране Божидаркиних белешки о трошковима куће у Чачку, док је један неисписан. Сви нотеси чувају се повезани у два невелика снопа, груписани према формату, а стручно се третирају као рукописна грађа.

Понегде забележени датуми и места омогућавају и верну реконструкцију приватног и јавног живота ових необичних супружника. Пажњу посебно плене путописне белешке током њихових путовања кроз Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевину Југославију, али и многе европске земље.

Миливоје често бележи и податке о знаменитим личностима и догађајима, земљама и градовима важним за европску и светску културу и историју, прецизне раздаљине у километрима између домаћих и страних градова и места, разне статистичке податке, занимљивости из књижевности, историје, филозофије, религије, медицине, астрономије, као и редове возње, личне и породичне трошкове за храну, одећу и лекарске прегледе, путне трошкове, одржавање и поправку куће, огрев и још много тога. Занима се и за историјат издаваштва, књижарства и штампарства код Срба. Мањи део записа је Божидаркин, углавном приватног карактера: куварски рецепти, упутства из

народне медицине, разне занимљивости, анегдоте, понека путописна белешка...

На страницама Миливојевих бележница сачувана је и прецизна евиденција о ауторима, насловима и ценама књига и часописа („Српски књижевни гласник”, „Мисао”, „Нова Европа”, „Будућност”, „Илустровани лист”, „Народна просвета”, „Политика”, „Правда”, „Демократија”, „Наш лист”, „Недељни преглед”, издања Српске књижевне задруге итд.), као и датумима и местима планиране или реализоване набавке и повеза књига, која верно дочарава историјат настанка доброг дела Филиповићеве библиотеке. Поред именâ и адресâ појединих београдских књижара, антиквара и књиговезаца, понегде и кратких упутстава како до њих доћи, од посебне вредности су и неколико оригиналних печата, као својеврстан прилог за књижарску топографију Београда у првој половини XX века.

Захваљујући његовој разгранатој „скупитељској” активности, ове бележнице представљају и прворазредни извор за проучавање пренумерације, као особене врсте колективног акционарства у издаваштву у Србији првих деценија XX века.

Дневнички записи из Балканских и Првог светског рата о свакодневном живљењу и набављаним и ишчитаваним књигама чини ове бележнице још интригантнијим. После рата, Миливоје као школски надзорник неколико година обилази школе у пожешком и ариљском срезу, те мноштво аутентичних података са терена представља вредну изворну грађу и за историју школства у Србији. Ова изузетна, али због затвореног карактера Филиповићевог фонда широј публици мало позната рукописна ризница, природна је целина са маргиналијама овог необичног књиголупца, чија образованост и умност ни дан-данас немају премца.

Залог за будућност

Легат Филиповића нашао се 1955. и на страницама *Енциклопедије Југославије*, а основни подаци о њему достављени су *Кући легата* у Београду 2006. Овај фонд био је и основа за неколико самосталних изложби књига, стручних предавања и конференцијских излагања од средине XX века до данас.

Несебично дарујући своје непроцењиво књижно благо као залог за будућност будућим нараштајима, ови изузетни супружници подигли су себи најтрајнији духовни споменик. Из пијетета према Миливоју и Божидарки Филиповић, Завичајно друштво „Чачани”

покренуло је иницијативу да се једна улица у Чачку назове њиховим именом.

Захваљујући подршци Министарства културе и информисања Републике Србије, пројекат израде капиталног *Каталога Легата Миливоја и Божидарке Филиповић*, замишљен пре више од једне деценије, покренут је и окончан 2016. године.

*Ратне бележнице Миливоја Филиповића
(фрагменти)*

1 – ФИЛИПОВИЋ, Миливоје

Бележник Миливоја Филиповића учит. комесара II од. проф. колоне I позива Дрин. Дивизије : аутограф, оригинал, бела каро хартија, без корица. – Лесковац, Прилеп, Врана, Ристовац, Куманово, Велес, Сопот, 1912. – Рукопис. – 11,8 x 7,4 cm ; 25 листова, 22 стр. текста. – Делимично публиковано. – Из рукописног дела легата Миливоја и Божидарке Филиповић.

Стр. [5]: *Трџоваће се за људе за 2.-3.-4. пасуљ лук, со, месо, брашно и лебац. За стоку за 3.-4. и 5. зоб мекиње, сено, со. Људи 195 x 3 = 585 хлебова пасуља 585 x 180 = 105.300 кг цр. лука 585 x 20 = 11.700 кг соли 585 x 18 = 10.530 ,, брашно 585 x 5 2.925 ,, месо 585 x 400 = 234- за 2.-3. и 4 у Велесу. – Стр. [6]: за 3., 4. и 5. нов. мек. волова 302 x 5 x 3 = 4530 кгр зоби коњи 13 x 3 x 4,5 = 175,5 ,, сена вол. 302 x 6 x 3 = 5436 ,, ,, коњи 13 x 3 x 3 = 117 ,, соли 315 грла x 10 x 3 = 9.450 ,, [вертикално] 5553. – Стр. [23]: *На коња следује у рату: сена 3 кила | зоби 4,5 кила сламе 1 кило соли -10 гр ; На вола следује у рату: меккиња 5 кила сена 6 ,, | сламе 1 ,, соли -10 грама ; На војника у рату: леба 1 кило двопека – 500 гр сир. меса 400 ,, | усол. ,, 300 ,, пастрме 250 ,, сланине 150 = сира, кајмака пасуља 180 ,, криза 120 ,, | пиринча 100 ,, [вертикално] ал. папр. 1 гр соли 18 гр цр. лука 20 ,, масти 10 ,, браш. 5 ,, ; [уоквирен запис]: 29.X-912. год. у Прилепу МФилиповић учит. – Стр. [36]: *Дао сам прљав веш | да се опере и то: 3 кошуље, 3 гаће, 3 чарапе, 2 унтерцига горња, 2 ,, доња, 1 пешикир, 2 мараме, и 9 крагни. Сопот ; [вертикалан запис, лево] Мил. Филиповић ; [вертикалан запис, десно] Дао 5. дек. 912. у Глишић | да се опере, а узео 8. дек.***

2 – ФИЛИПОВИЋ, Миливоје

[Ратна бележница]: аутограф, оригинал, бела каро хартија, браон картонске корице преко којих је залепљен папир беж боје; на задњој корици назире се лик краља Александра Карађорђевића, окренут у

обрнутом смеру. – Житковац, Алексинац [итд.], 1913. – Рукопис. – 12 x 7,5 cm ; 27 листова, 44 стр. текста. – Није публикувано. – Из рукописног дела легата Миливоја и Божидарке Филиповић.

Стр. [27]: дешњак жућкаст рогова оштрих и повијених мало назад левак длаке црне низ леђа бео рогова повијених унутра један другом ров. у оба ува [овај запис подвучен, а испод] умрли у срп. тур. рату 1. Милисав Анђелић из Лопатња срез подр. нов. 912. болн. Прилепу 2. Јовица Селенић Кланице ваљевски 22. –XI-912 у болници Велесу 3. Милут. Кнежевић из Ребаља [нечитко] у лазу у Сопоту-Маћ. 7.-XII-912. 4. Петроније Зарић – Стублина ваљ. 15.-XII-912. у болници – Велесу. 5. Илија Парезановић из Братљева морав. чачански – 15.-III-913. у болници у Алексинцу. – Стр. [39]: 168. 6.-II-913. заведен рапорт М. Ф. у ком моли команд. за новчану храну.

3 – ФИЛИПОВИЋ, Миливоје

[Ратна бележница]: аутограф, оригинал, жућкаста каро хартија, картонске корице у браон платненом повезу. – Ражбуље пред Драчем, Шијак – Албанија, Потамос на Крфу, Дримополи на Крфу, Микра код Солуна, Хасан-Оба Црне Чуке, према Чукама између Бача и Добровени у логору, Говино на Крфу, Фустапидими на Крфу, Лазаревац, Плавница, Драгобраћа, Губеревци, Плавница на Скадарском језеру, Ваљево, Буковик, Блазнава, 1915, 1916, 1917, 1918. – Рукопис. – 14,8 x 9 cm ; 115 листова, 145 стр. текста. – Делимично публикувано. – Из рукописног дела легата Миливоја и Божидарке Филиповић.

Стр. [2]: *Француска 528 □ Кт Немачка 540 ,, ,, ; год. 1840. кад је министарство Тјерово говорило о рату Француске са Европом, компоноване су 2 чувене патриотске песме: Немачка Рајна и Стража на Рајни (Wacht am Rein). 1848. Немачка је била подељена на 36 независних државица. Једина заједничка власт им је била Франкфуртска дијета – скуп дипломата из тих државица, наменовани да уређују заједничке ствари. У мају 1848. г. састаде Франкфуртски парламент под предвођем писаца и професора и хтеде од Немачке да начини једну савезну либер. државу али у том не успе што су се о првенство отимали аустријски цар и пруски краљ. – [Стр. 4]:⁴ Прочитао сам књиге у срп-аустријском рату: у 1914. г.: 1. „Краљевић Марко”, 2. „Из балк. Рата”, 3. „Дневник 1 топције”, 4. „Срп.-тур. рат” II 5. „Антол. Нов. Срп. лир.” 6. Св. Писмо 5 књ. Мојсеј.”, 7. „Тарт. Тарасконац”, „Степски краљ Лир” 7. [sic!] Песме В. Илића 9. „Незнани свет” 10. „Досит. споменица” 11. „Нова Италија” 12.*

⁴ Судићи према обрнутом садржају, тј. следу података са страна 3 и 4, Миливоје је највероватније прво исписао 4, а потом 3. страну, па су тим редом и приказане.

„Роб. и вел. вој. жив.” 13. „Писци и књ.” VI 14. „Виљем Пит! 15. „Хораџије” 16. Исус Назарећанин I и II Мил Филиповић учит. у 1915. год.: 1. „Истор. савр. образованости” – јан. и фебр. 2. „Нова Србија” „СКЗ” Ј. Дедијера, 3. „Занимљиве приче из жив. Знам. Срба”, 4. „Беније и лудило” – Дра Данића, 5. „Песме Ђ. Јакишића” I књ. С. К. 3., 6. „Наполеон Бонапарта” А. Диме, 7. „Српска диплом. преписка”, 8. „Руска”, „”, „”, 9. „Енглеска”, „”, „”, 10. „Немачка”, „”, „”, 11. „Један живот” – Мопасана, 12. „Утицај планинске климе”, 13. „Пенти и Инка” 14. „Трагични дани Београда”. – [Стр. 3]: 15. „Бугарска и њене претензије”, 16. „Русија” – култ. писма, 17. „Криза међународне етике”, 18. „Саврем. питања”, 2., 3., 4., 5. и 6. св. 19. „Жена и социјализам” Бебела, 20. „Беле ноћи” – Достојевског, септ. 21. „Детињство” – Толстоја, септ. 22. „Модерни писци” – Берића септ. 23. „Под грехом” – Судермана септ. 24. „Деведесет трећа” В. Ига, 25. „Шћепан мали” – Његоша, 26. „Звуци руске лире” – Р. Одавић. – у 1916. год.: 1. „Фридрих Ниче” Х. Хедфинга 1.-2- јан. 2. „Јован Хус” превод с руског 3.-10. „”, 3. „Демостенове беседе” 14.-20. јан. у Рајсбуљу и Шијаку 4. „Комична историја” А. Франса, 5. „Црвени крин” 6. „Венеција” Марка Цара, 7. „Манон Леско” Превоа, 8. „Генералова кћи” Потапенка, 9. „Злочин и казна” Достојевског 10. Припов. (Мис Харијета, Наследство) Мопасана 11. „Из наше нахије” Ст. Самарџића 12. „*Quo vadis?*” Сенкијевића 13. „Борба са злочиним путем васпит.” 14. „О колери” Драг. Поповића 15. Живот Христов и Јеванђеље. – [Стр. 5]: – 1916. – 16. „Срби и Бугари у прошл. и сад.” МР. С. 17. „Турско царство пред срп. устанак” С. М. 18. „Коломба и Кармен” Меримеа, 19. „Пролетње воде” Тургењева 20. „Историја једне љубави – Хамсуна 21. „*De profundis*” Оск. Вајдла [*sic!*] 22. „Текфул Бласам” Харта 23. „Приповетке” Радоја Домановића 24. „Вукадин” Ст. Сремца 1.-3. дец. 916. – 1917. г. 1. Дела Ђуре Јакишића IV књ. [графитном оловком] 2. „Истор. нове срп. Књижевности” Дра Ј. С. „Истор. нове срп. књижевн.” Потпуно издање Ј. Скерлић 4. 5. . – [Стр. 6]: Суецки Канал довршен 1869. год. Дугачак 162 Кт. широк 100 мет. дубок 9 „”; Год. 1654. патријарх Никон изврши поправку и погрешке преписивача цркв. књига, те да поврати текстовима и обредима њихову чистоту. Многи Руси су се упорно држали својега старогa богослужења и службених обичаја, те не хтедоше примити патријархове поправке и престаше похађати цркве у којима се служило по поправљеном обреднику. Њих зову расколницима (отпадницима) а они се сами називају староверцима. Они се крсте са два прста место са три. Изговарају Исус, место Јисус, сматрају да је бријање браде и пушење смртни грех. Данас су многобројни међу [нечитко] сељацима на северу и трговцима по градовима. Они су 2 столећа много гоњени и мучени. – Од XIII–XV сто-

лећа сва Русија била под Татарима. – [Стр. 10]: Бечки конгрес 1814. год састао се да уређује ствари у Европи. Ту је било 90 представника из држава независних и 53 од владалаца зависних (свега 143). Требало је да се конгрес отвори 30. маја 1814., по том 1. окт., на 1. нов., но у ствари није никако ни отворан, јер велике државе нису хтеле допустити да ствари европске претресају и мале државе. Ни један државник на том конгресу није хтео допустити да се сами становници питају о њиховој судбини. Питања на конгресу решавала су комисије састављене од представника великих држава. Оно што је бечки конгрес урадио 1814. г. допуњено је 1815. г. после другог пада Наполеонова и ти уговори остадоше као основице међународнога права кроз 40 год. – до Кримског рата. Уједињење Италије, које је сметала Аустрија, изврши краљевина Сардинија од 1859.-70. уз помоћ најпре Француске, а по том Пруске. – [Стр. 12]: Народности. Сваки народ треба да образује једну независну државу и сви делови једнога истога народа треба да буду скупљени у једну једину државу – то је формула начела о народностима. О том се све до 19. столећа није водило никаква рачуна. Покрет за уједињење народа развијао се у 2 правца, час је ишао на раздвајање, час на спајање, једни су захтевали ослобођење, а други уједињење. Заједничко је начело свих националистичких странака да свака држава мора представљати једну народност. А шта треба разумети под именом народности, о том су у Европи биле две школе 1.) народност је скуп људи који хоће да уђу у састав једне државе – теорија француска. 2.) народност је опредељена самим пореклом и да не зависи од воље људи. Људи тога рода треба да су уједињени и онда кад они то не би хтели. Немачка и руска теорија. – [Стр. 16]: Источно питање. Кад се поврати мир у Европи 1814. г. Турско Царство постаде спорним предмету европским силама. И од 1815. год дипломати су једнако занимаху источним питањем. Источно питање се могло овако изразити: Хоће ли Турско Царство остати у целини или ће се поделити? Ако би се распарчала, онда су се наметала 2 питања: 1., Која би сила узела распарчане земље, и 2. Шта би било с малим хришћ. народима који су под султановом влашћу? 1.) Од 1825.-29. источно се питање тицало Грчке, која се тада ослободила од Турака. 2.) Од 1831.-33. источно питање искрсло због рата с мисирским пашиом Мехмед Алијом. 3.) Од 1839.-40. г. источно питање опет искрсну због Мехмед Алије. 4.) Источно се питање поново потрже 1852. г. када је руски цар Никола хтео да освоји Цариград, али Енг., Франц. и Сардинија то спречише и тада се отвори Кримски рат. 5.) Источно питање у Европи по дође на дневни ред 1875. због словенских хришћана. – [Стр. 18]: Радикална странка. Око 1830. г. поче се стварати једна странка, која је тражила у владавини радикалну измену. Њу назваше ради-

калном странком. Она је најпре основана у Енглеској 1815. г. Радик. стр. не обзире се на традиције. Њено је начело да један народ не треба да допусти да се над њим влада по старинским уредбама, него да заведе нове, које су удешене за садашњост. Имају 2 теорије радика. о томе шта је задатак владе. 1.) Једна сматра да је крајња сврха владе да обезбеди сваком личну слободу. Нека се пусте лица да се слободно развијају, па ће бити срећнија и предузимљивија – то је теорија слободоумних радикала. 2.) Друга теорија полази од замисли да је задатак државе да људе учини срећним и да заведе царство правде. Она има да уреди све у интересу највећег броја, јер је она своју власт добила од народа, који је суверен. Она није обавезна да поштује слободу појед. лица, ако јој смета да изврши свој задатак – то је теорија аукторитативних радикала. – [Стр. 22]: [укосо]: написан 1871. год. у Баден-Бадену ; Пролетње воде – роман – Тургенјева ; [укосо]: 4. књ. Модерне библиотеке стр. 153. Сањин Димитрије Павловић у 22. год. враћајући се у лето 1840. г. из Италије у Русију упозна се у Франкфурту са Ђемом ћерком гђе Розели и поч. Ђовани Батиста Талијана посластичара, заволи је као и она њега и ако је била верена за трговца Клубера коме је прстен вратила. Они уговоре да се узму. Сањин оде са својим другом Иполитом Сидоровићем – Полозовим у Визбаден, да прода имање његовој жени Марији Николајевни-Полозов, али се више не врати Ђеми у Франкфурт, него га као слабостињу привуче себи гђа Полозов. Ђема се уда за трг. и пресели се у Њујорк где је лепо живела са доста имућним мужем с којим је имала 4 сина и 1 кћер. После 30 год. Сањин је дошао поново у Франкфурт и одакле писао Ђеми да му опрости, што је она и учинила, а он је послао њеној ћерци вереници крст гранитни (у дивној огрлици од бисера) који му је Ђема дала. 1916. г. Потамос на Крфу Прочитао 16.-17. септ. МФ. – [Стр. 32]: Нови Завет Писци Новог Завета писали су трском и мастилом од чађи на мало трајном папирусу, те нема првобитних рукописа, већ само преписа на пергаменту, који се више или мање међу собом разликују. Сравнивањем многих преписа могуће је приближити се првобитноме тексту. По сродности предања о тексту разликују се: I Источњачки текст по свој прилици из Александрије из доба на измаку 2. и 3. столећа. Ту спадају: 1.) Ватикански сад у Риму у Ватикану од прилике из времена око 350. године. 2.) Синајски нађен у синајском манастиру, сад је у Петрогр. исто тако стар. II Западњачки текст заступљен старолатинским и старосиријским преводима. Оба из свршетка другог века. Codex Bezae сада у Кембрицу из 6. века са грч. и латин. текстом. – [Стр. 113]: ÷ Бог је име једно Које мисли наше сву снагу природе и сву вечност даше. А молитве људске људска савест чује, По њима се влада и свој правац снује. Ко молитву чисту из душе

говори Том се за живота рај свуда отвори. Он не иде нигда да зла људска множи Зато нам се вера и зове – пут Божји. Моја драга децо, калуђери млади, Ко се Богу моли а зло опет ради Тога пако теишки по грудима жеже Часови блаженства сви од њега беже. У делима нашим рај и пако стоји Ко год зла не чини нек с' Бога не боји. А када умремо – та шта ћу ви крити Шта бива од биљке то ће од нас бити, Ми се растворимо све у прашак мали Ал свака та трунка вечноићу се хвали. Чему све то тежи намера каква је Ни једна нам књига одговор не даје. Ал од тог не треба да вам душа клоне Мисли о вечности очајање гоне. Бежите ви од зла побожници млади Само добро дело овај живот слади. 15.-II-916. Фустапидими на Крфу МилФилиповић учит. – [Стр. 115]: Која је то сладост што нам живот спрема, У којој горчине никакове нема? Где стоје на земљи вечити спомени, И где је та слава што се не промени? Све што наша душа на земљи налази, То све као сенка, као сан пролази. Сва блага све сласти што их човек има, У једном тренутку дође смрт и прима. Каква тешка борба животу настаје, Када од свог тела душа се растаје, Отима се, јечи, плаче и тугује, Ал' никога нема да јој се смиљује; Диже очи горе, анђеле призива, Ал помоћи нема нико с' не одзива. Све што је човечје, све је то сујета, Човек не понесе ништа са овога света. Где су бујне мисли? Где је пристраст луди? Где је самовољство што неправо суди? Где је злато, сребро? Где су сјајне круне? Све прах и пепео, све у гробу труне. Сећам се пророка што тужно вапије: Човек је пепео – ништ друго није. Гледо сам гробове, ах тешке жалости! И не видех ништа осем голе кости. А ко је то био? Је ли цар ил војник? Ил богат ил убог, праведник ил грешник. Када мир стечемо и све што желимо, Тад морамо у гроб да се преселимо. Ах плачем и ридам кад на смрт помислим, И нашу красоту кад у гробу видим! [Стр. 117]: О чуда, о чуда вичем у сузама, Каква је то тајна и шта то би с нама? Како се са смрћу тако састадосмо? Како се трулежи таквој предадосмо! И сама смрт шта је него сан и сенка Зато слава Богу од века до века.

Маријана Матовић

Кључне речи: легат, Легат Миливоја и Божидарке Филиповић, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис” Чачак, стара и ретка књига, ратне бележнице Миливоја Филиповића

Marijana Matović

THE LEGACY OF MILIVOJE AND BOŽIDARKA FILIPOVIĆ
(with fragments from war notes of Milivoje Filipović)

Legacies as a sort of material and spiritual patrimony representing nationwide treasures have always been irreplaceable guardians of the national cultural heritage, saving it from deterioration and oblivion. Thanks to the revival of the spirit of philanthropy in Serbia, many public libraries are proud to preserve in their funds valuable personal libraries left by a will or gift contract by owners or their descendants. Such private collections of books, personal and art objects were created thanks to passionate collection activity and refined taste of their owners and therefore have a specific status and treatment in the field of librarianship.

Owing to the Legacy of a married couple of teachers, bibliophiles and philanthropists Milivoje (1871–1941) and Božidarka (1874–1959) Filipović, left in 1948 to the institution which at that time was the City Library and Reading Room of Čačak, the Public Library “Vladislav Petković Dis” in Čačak is the owner of a unique literary treasure counting 2.809 extraordinarily well preserved monographic and 60 serial publications belonging to the publishing production from the end of 19th century and the first half of the 20th century. These two intellectuals with wide-ranging interests, whose minds were directed far towards the future, altruistically committed their whole lives to the noble mission of enlightenment and creation of their library.

Besides their love for books, these intellectuals were also great patriots – Milivoje participated in Balkan Wars and the First World war and received the highest national orders for his service during times of war and peace. When in 1926, after their retirement, the Filipovići became the citizens of the Municipality of Čačak, their home soon became a real cultural gathering. Their immense intellectual curiosity lead them throughout the former Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, that is the Kingdom of Yugoslavia, but also to many European capitals. By living honorable lives and creating an outstanding personal library which they left to their proud fatherland, Milivoje and Božidarka Filipović left behind them a history whose fragments have been presented in this paper with a few fragments from war notes of Milivoje Filipović.

After having done an expert evaluation of the personal library of Milivoje and Božidarka Filipović, the Board of Directors of the National Library of Serbia, on 26 December 2013, classified this legacy into the *List of old and rare library records of great importance* for the Republic of Serbia.